



Zaman Gazetesi

12.04.2011

### Herkül Millas

"Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar" diye bir atasözü var. Gözlem doğru; ama doğruyu dile getireni acaba neden kovarlar? Ömer Asım Aksoy'un atasözleri sözlüğüne göre durum şöyle imiş: "Herkesin kusurunu yüzüne karşı söyleyen ve çıkarıcılardan sözünü esirgemeyen kişi, kıldığı, üzdüğü kimselerce sevilmmez." Ama neden? Bize gerçeği söyleyeni sevmemiz gerekmez mi? İnsanlar gerçeği duyduğunda neden "kırılır" ve "üzülür"?

Nefin Dinç yönetiminde iki yıldır üzerinde çalıştığımız ve iki kasabayı konu edinen belgeselimiz geçenlerde tamamlandığında bu sorular aklımdan çıkmaz oldu. Kasabanın biri Türkiye'de, ötekisi Yunanistan'da. Çocuklardan yaşlılara "karşı taraf" için ne düşündüğünü sorduk. Önyargılar ve stereotipler çok ve çarpıcı. Ama en kötüsü her iki yanda da insanların bu önyargıların bilincinde olmamaları. Üzücü bir özgüvenle sürekli aynı tepkiyi dile getirdiler: Karşı taraf önyargılı olabilir ama biz değiliz! "Burada önyargının en ufak bir işaretini bile görmedim", "eskiden öyleydi, ama artık karşı taraf için kötü konuşanını bulamazsın" diyenlerle bu sözlerin tam tersini sürekli sergileyenler aynı insanlar... Yalnız insanlar değil, okullar, anıtlar, müzeler, törenler de aynı yönde; önyargı oluşturma makinesi gibi çalışıyorlar. Demek ki Türk-Yunan ilişkilerinin arka planında böyle bir üretim ve böyle bir birikim bulunuyor.

İnsanlar yalanlanınca nasıl kızdıklarını iyi bilenlerdenim. Ayrıca bu belgeselde mitoslara da yer verildi. Bu mitoslardan biri "bizde önyargı yoktur" ve "hoşgörülüyüz" efsanesidir. Bu inançlar sarsıldığında insanlar en başta öfkeleniyor, sonra gerçekleri reddediyor, daha sonra inançlarını yıkanın neden öyle yaptığını açıklama ihtiyacını duyuyor: Komplodur, haindir, para almıştır,

saftır, birine yaranmaya çalışıyor demeye başlıyorlar. "Kendi gerçeklerini dile getiriyor" demek pek akla gelmiyor. Ama neden?

Bizim belgeselde, "Öteki Kasaba"da, bu soruların yanıtının bir izine rastladık. Bir Yunanlıya "gizli okul" efsanesine inanıp inanmadığını sordum. Bu mitosa göre Osmanlılar Yunancayı yasak etmişler, Yunanlılar da yüzyıllarca çocuklarını gizli okullarda okutmuşlar. Önce kaçamak cevaplar verdi. Israr edip "Gerçeği öğrenmek için sen çaba gösterir miydin?" diye sorunca şu ilginç yanıtı aldım: "Hayır, çaba göstermem! Bu mitosun doğru olmadığı ortaya çıkarsa, Antik Yunan da yalan çıkmaz mı?" Bununla ne demek istemişti? "Gerçeği öğrenmek istemiyorum." gibi bir cevap ne anlama geliyor? Bu cümlenin arkasında nasıl bir ihtiyaç, nasıl bir anlayış saklı?

Gerçekle yüzleşmemenin tarihte klasik örnekleri var. Bir zamanlar dünyanın güneşin etrafında döndüğünü söylemek insanların ateşte yakılmasına neden olmuştu. Kralın meşruiyetini tanrıdan edinilmediğini söylemek de küfür sayıldı. Günümüzde kadının erkekle eşit haklara sahip olmasını hâlâ içlerine sindiremeyenler var. Kürt olayını ve 1915 yıllarını tartışmamamız da bu tür dirençlere örnektir. Gerçekleri kabullenmek için bazen yüzyılların geçmesi gerekti. İnsanlar öyle, insanlık böyle! İnanıklarının yalan çıkmasını kabul edemiyorlar. Çünkü inançları onların kimliklerine, hayatlarına anlam veren referanslara ve dayanaklara, giderek hayatlarının kendisine dönüşüyor. Bundan dolayı da gençler "görüş" değiştirmekte daha seyyalken, yaşlılar daha dirençli. Bir ömür inandıklarının yalanlanması bir ömrü inkâr etmek gibi geliyor onlara.

Bizim belgeselin Selanik Festi-vali'nde gösterileceği günlerde, 14 ve 15 Mart'ta, bu kaygılar vardı aklımda. Yunanlıların inandıklarına ters gelen bir Yunan kasabası gösterecektik, ötekine karşı ne denli önyargılı olduklarını da. Dolaylı da olsa seyircileri eleştirecektik. Tepkiler bekliyordum ve bu yüzden de tedirgindim. Ama tersi oldu. Film alkışlandı ve onlarca filmi geride bırakarak seyircilerin verdiği birincilik ödülünü aldı. Buna bir anlam vermek kolay değil. Becerebildiğim kadarıyla açıklamam şöyle: Bizim film eleştiri olarak algılanmadı; çünkü bir tarafı değil, iki tarafı da ele alıyordu. Belgesel birbirine iyi gözle bakmayan iki yanı sergiliyordu. Seyirciler, kendilerini kusurlu göstermeye kalkışan bir girişim değil, bir insanlık durumunu ele alan bir çalışma gördüler. Çünkü "eleştiri" her zaman eleştirilmeyene göre olur; eleştiri bir kıyaslamadır. Bir eksiklik gösterdiğimizde birini ötekine göre değerlendiririz. Bir ülkeyi ve halkı eleştirmek başkadır, bir insanlık durumunun sakatlıklarını göstermek bambaşkadır. Birinci durumda insanlar kızar ve sizi köylerinden kovalar; ikinci durumda kendileri ötekine göre aşağı sayılmadığından sizi köylerinde buyur ederler. Filmde ayrımcılık, bağnazlık, ötekileştiren ezber, ırkçı beyin yıkama, etnik böbürlenmeler, komik-trajik çelişkiler, kaçamak suskunluklar, gerçeklerin çarpıtılması, kendini bilmezlik, gizli veya açık öfke ve kin, seçmeci tarih anlatımı, ulusal güvensizlik örnekleri de var. Bunları bir topluluğu göstererek ve hele hedef olarak seçerek sergilerseniz o topluluğun tepki göstermesi anlaşılır olmaktadır. Ama bu aynı kusurların komşuda da var olduğunu gösterirseniz hazmı daha kolay olur. Yani bir köyde kalabilmek için doğruları söylememek şart değil; ama nasıl söyleneceklerine dikkat etmek gerekebilir.

Bizim de niyetimiz ve yöntemimiz buydu. Sonunda filmimiz amacına erişmiş oldu, en azından ülkenin birinde. Bu belgesel 16 Nisan'da İstanbul Film Festivali çerçevesinde Pera Müzesi'nde gösterilecek. Bakalım benzer bir biçimde mi algılanacak? Eğer test aynı sonucu verirse, doğruyu söyleme riskini almak değdi diyebiliriz. İnançım ve umudum, gerçeği söylemeye karar verenlerin, dokuz köyden kovulsalar da, her zaman onuncu bir köyün bulunacağıdır.

